

Del 1

INTRODUCERANDE
PERSPEKTIV
PÅ SAMTID
OCH FRAMTID

Mikael Tellbe – bibellärare, forskare och förkunnare

Det är med stor glädje vi dedicerar denna bok till vår vän och kollega Mikael Tellbe. Det finns många skäl att uppmärksamma Tellbes gärning. För det första kan vi som kollegor till Tellbe konstatera att han under snart fyrtio år varit en avgörande kulturbärare som satt sin tydliga och väldoftande prägel på det som idag är ALT. I sin person förenar han allt från rik humor till helgjuten fromhet som gjort honom till en viktig förebild för många när det gäller vad det är att vara teolog. För det andra kan vi konstatera att Tellbe genom sin undervisning, både i akademi och församling givit studenter och vanliga bibelläsare en djupare förståelse för Bibelns innehåll och relevans. Här har inte minst alla hans populärteologiska böcker på Libris förlag inneburit en ovärderlig bildning för många läsare. För några av oss har han inspirerat till en livslång inriktning på bibelforskning och hans forskning om framför allt Paulus har inneburit viktiga bidrag till det pågående akademiska bibelvetenskapliga samtalet.

Ytterst har Tellbe lyckats förena rollen som respekterad forskare med rollerna som uppskattad lärare, förkunnare, kollega och brett läst författare. I denna bok vill hedra detta

genom att diskutera Tellbes teologiska bidrag för en bredare läsekrets. Mer specifikt vill vi göra detta genom att fokusera det område där Tellbe kanske haft störst betydelse för svensk frikyrklighet: läran om tidens slut – det som på fackspråk brukar betecknas som *eskatologi*.

Tellbe växte upp i ett sammanhang präglad av den eskatologi som länge dominerade väckelsekristna rörelser både i Sverige och internationellt. Idéer om uppryckande, vedermödor och rädslan att bli "lämnad kvar" satte djupa spår i många, men efterdyningarna av andra världskriget kom att innebära att ihålligheterna i dessa ofta spekulativa läror började synas. För många blev konsekvensen att talet om framtiden tystnade. När tron så riskerade att reduceras till ett budskap om att leva ett gott liv här och nu kom Tellbes bidrag att bli avgörande. Varsamt visade han hur bibeltexterna talade om framtiden på ett annat sätt än vad som oftast undervisats i frikyrkan. För flera började ett nytt framtidshopp gro i ljuset av Tellbes undervisning om inte minst Uppenbarelsebokens rika och utmanande teologiska innehåll. Den populärteologiska boken *Lammet och odjuret*, som utkom på Libris 1997 och i reviderad nyutgåva 2017 kan idag räknas som en klassiker. Vi är därför mycket tacksamma att vi fått möjlighet att fira Tellbe genom denna bok, som behandlar eskatologi i dialog med Tellbes egen forskning, och att det är just Libris förlag som publicerar den.

Som ett sätt att introducera inte bara boken, utan även Tellbes gärning med några breda penseldrag kommer vi i detta första kapitel fokusera på tre områden som varit med Tellbe sedan uppväxten i karismatiska gemenskaper fram till idag, områden som han brukar beskriva som sina "tre rum": klassrummet och dess betydelse för bibelläsningen, forskarrummet och dess möjlighet till fördjupning samt kyrkorummet och dess inriktning på förkunnelse. Dessa ska inte ses

som olika stadier som passerats i olika tider – snarare hänger de samman, och har på så sätt präglat hela Tellbes livsgärning. Bibelläsningen har lagt en varaktig grund, forskningen har möjliggjort djup fascination, och förkunnelsen har gett läsningen och skrivandet en riktning och ett mål. Låt oss börja i klassrummet.

Klassrummet

Att Tellbe skulle hamna som lärare i Nya testamentets exegetik på en akademisk teologisk högskola var ingen självklarhet. Uppvuxen i ett trosrörelsesammanhang i Borås med föräldrar som blivit kristna som vuxna hade han fått med sig ett kritiskt förhållningssätt till akademisk teologi. Ofta ställd i motsats till ett karismatiskt liv i Kristus sågs den som någonting som knappast födde tro – snarare som dess motsats. I hemmet hölls bönemöten och här förkunnade tongivande röster som Sven Nilsson och Ulf Ekman. När Tellbe blev kristen i tonåren var det alltså denna teologi som präglade hans sätt att leva. Som ofta är fallet kom personliga erfarenheter och livets verkligheter dock att utmana delar av detta. Mer specifikt drabbades Tellbe av diabetes. Teologin han hade med sig utmanade till bön och förbön. I linje med trosförkunnelsen skulle rätt uttalad tro kunna förlösa ett helande, men även om Tellbe fick erfara något som han då beskrev som ett helande kom diabetesen tillbaka. Hade inte tron räckt? Varför drabbade detta just honom? Frågorna var många, och mitt i detta började Tellbe läsa teologi i Örebro. På det som då hette Örebro Missionsskola (ÖMS) hade han tänkt spendera ett år. Året förlängdes till tre år och så småningom till ett livslångt teologiskt arbete. Lärarna på ÖMS, inte minst Lennart Thörn och Hans Johansson, hade nämligen visat att noggrant historiskt arbete med texterna

inte hotade utan snarare berikade tron. Inte minst korrigerade detta perspektiv mycket av den ganska subjektiva och erfarenhetsstyrda tolkning Tellbe mött tidigare. Karismatik och akademiskt studium av texterna på grundspråk visade sig inte vara varandras motpoler utan snarare omistliga delar i sökandet efter teologiska redskap för att hantera livets stora och svåra frågor.

Klassrummet kom alltså att bli en viktig plats för Tellbes fortsatta resa. Efter studierna 1982–1985 kom han att jobba som ungdomspastor i Filadelfiakyrkan i Örebro (då Örebromissionen, nu EFK), men från 1989 blev han själv anställd som lärare på ÖMS. Här har han förblivit sedan dess, med avbrott för forskarstudier, församlingstjänst och översättningsarbete. Många är de studenter som har vittnat om en fördjupad kärlek till Guds ord genom Tellbes undervisning. Paulus teologi och Uppenbarelseboken har varit viktiga, återkommande fokuspunkter, dock med en ständig blick på hur detta kan hjälpa studenterna till fördjupad teologisk förståelse. Begrepp som kontinuitet och diskontinuitet – hur texter både överlappar med varandra och skiljer sig i betoningar, har präglat det bibelteologiska arbetet och teologer som James D. G. Dunn och N. T. Wright har återkommit som kursböcker. Här kan också den evangelikala teologen Gordon D. Fee nämnas. 1991 flyttade Tellbe nämligen tillsammans med sin fru Ammi till Kanada, där han läste en masterutbildning i teologi på Regent College i Vancouver, och här fick han bland andra Fee som lärare. Fee, som gick bort 2021, var professor i Nya testamentet och bland hans publikationer hittar vi den inflytelserika bibelkommentaren på Första Korinthierbrevet samt viktiga böcker om Anden och Kristus hos Paulus. Som bibelforskare förenade Fee historiska studier av hög internationell klass med en genuin tro och en betoning på Andens verk. Detta kom också att prägla Tellbes författarskap.

För att förstå denna viktiga kombination ska vi kort stan-
na upp inför begreppet "evangelikal". Den inriktning som
bibelundervisningen vid ÖMS hade fått under 70- och 80-ta-
len var nämligen influerad av dels Lausannerörelsens bredare
syn på mission, dels den amerikanske bibelvetaren George
Eldon Ladds försök att hitta en framkomlig väg för en ro-
bust bibeltro som rörde sig bortom det som under denna tid
var två polariserade positioner. Å ena sidan fanns hos funda-
mentalismen en betoning på Bibeln som Guds ofelbara ord
som ofta blev anti-intellektuell och därmed stängde dörren
för mycket av den bibelvetenskapliga forskningen, ett för-
hållningssätt som också Tellbe influerats av under sina tidiga
år. Det var också ett förhållningssätt som påverkat Örebro-
missionen fram till 70-talet. Å andra sidan fanns hos libe-
ralteologin en överbetoning på Bibeln som människors ord
som ofta innebar att dess auktoritet och anspråk tonades ner.
Ladds formulering om att Bibeln var *Guds ord genom männ-
iskors ord i historien* blev en viktig tredje väg. Detta evange-
likala alternativ gjorde det nämligen möjligt att förhålla sig
till Bibeln som *både* historisk och uppenbarad text. Bibeln
kunde studeras med seriös metod, det som ofta kom att kall-
las för en historisk-grammatisk metod, kombinerat med en
betoning av Bibelns auktoritet för tro och liv. Mer specifikt
hade den evangelikala historiska forskningen ett tydligt syf-
te: att söka Guds tilltal för varje ny tid. Förstådd på detta sätt
kan alltså den bibelläsning som präglade Tellbes undervisning
ytterst förstås som en evangelikal bibelläsning.

Som en sanningssökande och lyhörd bibelläsare har detta
inneburit att Tellbe återkommande reflekterat över vad en
evangelikal teologi innebär. *Vad menar vi med att Bibeln är
Guds ord* blev titeln på en bok som utkom på Libris 2015, och
frågor som vad som är den evangelikala bibelläsningens sär-
drag, samt vilka begränsningar den ställer oss inför har åter-

kommit över tid. Vad som är evangelikalt är dock inte alltid enkelt att definiera och på flera punkter har Tellbe fördjupat och modifierat sin syn på vad den evangelikala bibelläsningen innebär för teologin.

För det första innebär betoningen på historiska studier att slutsatser kring texters då-budskap alltid är tentativa. Ny forskning kan komma att justera och korrigera tidigare förståelse. På så sätt är en evangelikal bibelläsning i ständig rörelse. Detta har gjort att det "evangelikala", både personligt, och i relation till ÖMS (senare Örebro teologiska högskola, ÖTH, nuvarande ALT), varit återkommande föremål för bibelsynsdebatter.

För det andra innebär betoningen på textens tilltal för vår tid att den viktiga omadresseringen av då-budskapet till ett nu-budskap alltid är i behov av förnyelse, eftersom den möter förändrade eller nya sammanhang. En viktig impuls till denna betoning vid ÖMS kom från den evangelikala missionsrörelsen som samlades i Lausanne 1974. Uppgårelsen med den västerländska missionens brister gjorde det centralt att ta på allvar hur evangeliet alltid måste förstås på nytt i nya sammanhang. Även Sverige ser helt enkelt annorlunda ut nu än på 1970-talet, vilket tvingar den evangelikala teologin till reflektion inför en ny tids utmaningar. För Tellbe blir termen "evangelikal" därför inte en term som skapar skarpa avgränsningar, snarare har han sett det som en tillgång att evangelikal teologi idag är i rörelse och innefattar en bredd av positioner. I en tid alltmer präglad av polariseringar, precis som det vi konstaterade präglade 1970-talet, har Tellbe argumenterat för att evangelikal teologi behöver fortsätta gå en radikal medelväg. Detta minskar inte Bibelns fortsatta betydelse – tvärtom möjliggör det enligt Tellbe ett fortsatt "dubbelt lyssnande" där vi ärligt försöker förstå Bibeln i dess ursprungliga sammanhang samtidigt som vi söker dess bety-

delser för samtiden. Vår förståelse av Bibeln som Guds ord genom människors ord behöver alltså bygga på ett ständigt ömsesidigt utbyte mellan dessa två. Hur präglar detta Tellbes egen gärning? Låt oss börja med att beskriva forskarrummet.

Forskarrummet

Den evangelikala bibelläsningen betonar alltså bibeltexternas historiska betydelser som en viktig del i att höra texternas tilltal i vår tid. En konsekvens av detta är att seriösa vetenskapliga studier av texterna är en central del, något som leder oss in till det andra viktiga rummet – forskarens.

Tellbe började sina studier vid ÖTH samtidigt som den nya Paulusforskningen slog igenom. I Örebro var det inte minst Lennart Thörn som öppnade de nya perspektiv på Paulus teologi som gick bortom förenklade bilder där allt lästs i ljuset av att han förkunnade frälsning genom *nåd* och inte genom *gärningar*. Mer specifikt hade mycket Paulusforskning tidigare skapat en Paulus som var närmast anti-judisk, med en stark motsättning mellan lag och evangelium, judendom och kristendom.

Tellbe tog till sig dessa nya perspektiv som tydligt placerade Paulus inom ramen för samtida judendom och som gav bredare perspektiv på Paulus centrum. Många år senare kommer han, i boken *Med framtiden i ryggen* (2002) definiera kärnan i Paulus teologi som "Guds aktiva ingripande i historien genom Jesus Kristi död och uppståndelse och Andens givande, vilket resulterat i att Gud räddat mänskligheten och gett alla människor – oavsett ras, bakgrund, kön och ålder – samma tillträde till honom" (145). En viktig röst i denna fördjupning av Paulusforskning är den engelska bibelforskaren N. T. Wright, som Tellbe bjöd in till ÖTH 2013, och som också bidrar med ett kapitel i denna volym. För Tellbes forskning

var också åren vid Regent College betydelsefulla. Här hade Tellbe alltså lärt känna Gordon Fee, som inspirerade Tellbe att studera socio-politiska kontexters betydelse för att förstå de paulinska breven.

Efter masteruppsatsen med titeln *Christ and Caesar: The letter to the Philippians in the Setting of the Roman Imperial Cult* (1993) fortsatte Tellbe forskarstudier vid Lunds universitet under professor Birger Olssons handledning. 2001 försvarade han framgångsrikt avhandlingen *Paul Between Synagogue and State: Christians, Jews, and Civic Authorities in 1 Thessalonians, Romans, and Philippians*. I avhandlingen analyserade Tellbe hur kristnas identitet formats i spänningen mellan judiska kommuniteter och det romerska samhället, och just detta fokus på identitetsformande, särskilt social identitet, har återkommit i ett antal akademiska publikationer. Här kan nämnas hans andra stora forskningsmonografi som låg till grund för hans docentur vid Lunds universitet 2008, boken *Christ-Believers in Ephesus: A Textual Analysis of Early Christian Identity in a Local Perspective* (2009).

Kärleken och fascinationen över den nytestamentliga grekiskan löper också som en röd tråd genom Tellbes forskargärning, och på senare år har detta fått konkret uttryck i att han sedan 2013 är primäröversättare för Svenska bibelsällskapet. Han har därmed en tongivande roll i arbetet med den nya översättningen av Nya testamentet, NT2026, där han jobbar särskilt med Romarbrevet, Andra Korinthierbrevet, Filemonbrevet samt Första och Andra Thessalonikerbrevet. Tellbe tjänade även som faktagranskare i arbetet med publikationen av *Nya testamentet på lätt svenska* (2018).

Aposteln Paulus och hans brev har alltså varit ett återkommande fokus. I *Med framtiden i ryggen* skriver han att "det går inte att sticka under stolen med att jag är fascinerad av Paulus person och verk" (10). Boken i sig är en översiktlig in-

troduktion till Paulus liv, brev och teologi, där Tellbe allra först konstaterar: "Jag har länge drömt om att någon gång skriva en introduktion till Paulus liv och budskap" (9). Detta skriver han alltså år 2002. Det är då femton år sedan han hade sin första kurs i detta ämne vid den ettåriga bibelkurs som då fanns på ÖMS. Efter det har han haft denna kurs åtskilliga fler gånger på olika nivåer och han har även hunnit skriva sin doktorsavhandling om Paulus brev.

Fokuset på Paulus gäller därmed inte bara den akademiska forskningen, utan även i hög grad Tellbes populärvetenskapliga publikationer, och när det gäller den övergripande förståelsen av Paulus budskap har eskatologi varit en viktig faktor. Titeln på boken ovan – *Med framtiden i ryggen* – är ett gott exempel på detta. I linje med N. T. Wright och George Eldon Ladd förstår Tellbe den paulinska eskatologin som ett *redan nu men ännu inte*. I Kristus har ett stycke framtid landat i Paulus samtid, och det är med denna händelse i ryggen som Paulus förkunnar evangeliet för hela världen. Detta skapar en konstruktiv spänning i hans brev, där det för Paulus är lika sant att de troende *redan nu* är frälsta av nåd (Ef 2:5), samtidigt som de *fortfarande väntar* på att vinna frälsning (1 Thess 5:8–10), att de troende *redan nu* har uppstått (Kol 3:1), men *ännu väntar* på att uppstå (1 Kor 15:21–23), och så vidare.

Kyrkorummet

Hade Tellbes gärning endast fokuserat texternas historiska betydelser hade dock något saknas. Minst lika viktigt för att förstå både klassrummet och forskarkammaren är kyrkorummet. Som nämnts ovan tjänade han som ungdomspastor i Filadelfiakyrkan, Örebro, år 1985–1989, och mellan åren 2007–2013 jobbade han som pastor i samma församling, som han nu tillhört i fyra decennier. Tellbe har alltså hela tiden

studerat och formulerat sin förståelse av Paulus teologi och eskatologi i mötet mellan forskningens historiska kunskap om texternas då-budskap och de erfarenheter och frågor han mött som lärare vid teologiska högskolor, bibelskolor och i sin lokala församling, frågor som handlar om texternas nu-budskap. Just relationen mellan dessa två har inneburit att en stor del av hans skrivande har fått ett populärvetenskapligt fokus. Genom sina böcker har upptäckter som gjorts i både klassrum och forskningskammare kunnat nå kyrkorummet. Två övergripande exempel kan ges här.

För det första har Tellbes skrivit ett antal böcker som genomsyras av passionen för ordets tilltal till vår tid. Kanske är det signifikativt att hans första bok, som kom ut 1990 på Libris, hade titeln *Den första kärleken (Om att leva nära Jesus)*. Sedan dess har det blivit sex ytterligare böcker som alla behandlat Paulus och eskatologi – ibland separat, men ofta gemensamt. Till *Lammet och odjuret, Med framtiden i ryggen* och *Vad menar vi med att Bibeln är Guds ord?* som redan nämnts kan här läggas *Tillbaka till framtiden: Vad vi vet och tror om framtiden* (2017), *Paulus mot väggen: Arton raka frågor och lika många försök till svar* (2019), och *Andens verk: På spaning efter sann andlighet* (2023). Samtliga böcker är goda exempel på hur de tre rummen samspelar i Tellbes författarskap. I boken *Paulus mot väggen* ger han till exempel svar på arton vanliga kritiska frågor som han stött på i samtliga tre rum, och på sin karaktäristiskt tillgängliga, pedagogiska och textutläggande stil presenteras tolkningsalternativ med skärpa och värme, allt för församlingens uppbyggelse.

För det andra har Tellbe lyckats med någonting som är unikt i ett svenskt sammanhang. Som huvudredaktör har han nämligen sett till att en kommentarserie på hela Nya testamentet snart är i mål – Nya testamentets budskap (NTB). Med ett tillgängligt fokus på texternas budskap kombinerad

med akademisk noggrannhet och skärpa har kommentarerna fått stort genomslag i svensk kristenhet, där de används återkommande av inte minst pastorer och präster. Tellbe själv har bidragit med två volymer, en om Första Korinthierbrevet (2011) och en om Timotheosbrevet och Titusbrevet (2022).

Men Tellbe är inte bara lärare, forskare och förkunnare – han är också församlingsledare. Detta innebär att han går till Nya testamentet för att söka vägledning också i uppgifterna som möter en församlingspastor. I de sammanhang där Tellbe växte upp fanns ofta en tydlig spänning mellan ”karismatiskt ledarskap” å ena sidan och ”formellt valt ledarskap” å andra sidan. Här fanns också en framväxande betoning på apostlars auktoritet. Mot sådana förenklingar har Tellbe visat att det finns en mångfald av ledarmodeller redan i Nya testamentet. Inte minst i sina studier av texter som relaterar till församlingarna kring Efesos har han visat på tre modeller som delvis står i spänning med varandra: Pastoralbrevet betonar en apostolisk och hierarkisk modell, Uppenbarelseboken skriver fram ett karismatiskt och profetiskt ledarskap och Johannesbrevet förordar en egalitär och relationell struktur. För Tellbe innebär detta att det gemensamma inte finns i en viss struktur, utan i tron på Jesus Kristus och vad det betyder att följa honom. På så vis har Tellbe genom sina studier befriat många från att fasta i statiska modeller och öppnat för kreativa samtal om hur efterföljelsen kan finna lämpliga former idag.

På en punkt har Tellbe dock varit mycket bestämd: kvinnors rätt till ledarskap. I de flesta sammanhang är denna tanke självklar, men så har det inte varit i de sammanhang Tellbe rört sig. Med sin sedvanliga noggrannhet har Tellbe värjt sig både mot en ahistorisk läsning där vi oproblematiskt tillämpar enskilda texter om kvinnor till nutiden (till exempel 1 Kor 14:34–35 och 1 Tim 2:12) och mot de som anser texterna

hopplöst irrelevanta för vår tid. För Tellbe kräver nutida tillämpning av texterna alltid en djupare förståelse för den ursprungliga situationen. Tellbe kan därför konstatera att Paulus, läst i sitt sammanhang, inte var någon "kvinnohatare". Tvärtom skiljer han sig från den gängse synen på kvinnor, vilket bland annat syns i att han har flera kvinnliga medarbetare. Hans teologiska centrum är att Jesus Kristus skapat en ny ordning. I *Paulus mot väggen* skriver han till exempel att hierarkiska och patriarkala föreställningar om makt och kontroll byts ut mot kärlek och tjänande. Samtidigt konstaterar Tellbe att Paulus inte fullt ut ansåg det lämpligt att upplösa alla kulturella sedvänjor för hur kvinnor skulle bete sig i gudstjänsten. Församlingens liv skulle inte väcka anstöt. För Tellbe blir det emellertid en central slutsats att dagens beslut måste styras av Paulus principiella undervisning utan för den skull att tappa lärdomen att också fråga sig vad församlingar bör avstå ifrån för att inte undergräva sin missionella uppgift.

Bokens upplägg

Mikael Tellbes bidrag till svensk kristenhet är alltså betydande, och vi vill i denna bok ta fasta på eskatologin som ett bärande och återkommande tema i hans tre rum. Mer specifikt har vi valt att strukturera boken i tre delar.

I *Del 1: Introducerande perspektiv på samtid och framtid* ges tre historiska översikter över olika delar av evangelikal eskatologi i relation till svenska väckelserörelser. Efter detta, första kapitel med fokus på Mikael Tellbe, ger Göran Janzon i kapitel två en översikt över frikyrkan och dispensationalismen. I kapitel tre introducerar Lennart Thörn den evangelikala eskatologi som formulerades av bland andra George Eldon Ladd.

Del 2: Bibliska perspektiv på samtid och framtid är sedan en genomgång av eskatologi i Bibelns olika böcker. Först foku-

seras Gamla testamentet i tre kapitel – Greger Andersson skriver om berättelserna, Lena-Sofia Tiemeyer om profeterna och David Davage om poeterna. Sedan fokuseras Nya testamentets texter. Roland Spjuth skriver om evangelierna, Ludvig Nyman om Paulus, Tommy Wasserman om Hebreerbrevet och Joel MacInnes om Uppenbarelseboken.

Den avslutande *Del 3: Församlingsperspektiv på samtid och framtid* är mer tematisk. Den inleds med ett kapitel av N. T. Wright, som beskriver församlingen som ett tecken på den nya skapelsen i Rom 15:7–13, och följs sedan av ett kapitel om samtid och framtid utifrån ett ekoteologiskt perspektiv av David Wiljebrand, ett om förkunnelse av Åsa Molin, ett om sång av Martina Björkander, ett om hur eskatologin påverkat frikyrkans etik av Fredrik Wenell och ett om att leva som församling, av Ellen Hemström.

Tillsammans är vår förhoppning att dessa kapitel inte bara ger en glimt av Tellbes breda och mångåriga gärning, utan att de också på kreativa, nya och relevanta sätt fortsätter samtalet om Bibelns levande, verksamma, hoppfulla och utmanande tilltal till vår tid.